

COBISS S

I UMETNOST *

polja

39

novi sad - april-maj - 1959

VIB. br. 1998

godina - V - cena - 20 dinara

Večiti poetski tragalac Oskar Da vić napisao je nedavno, u jednom od poslednjih brojeva „Dela“, obođen eseji pod neobičnim naslovom „Nevinost reči“ u kome je po tegao niz problema savremenog pesništva i pesništva uopšte. Na svoj, davički način obrazlažući tezu o nepovoljenosti pesničkog govora, on je uporno, reč po reč, nesvakidašnjom analitikom opsesivnošću stvorio nov pojam o „nevinošti“ reči koje pesnik je danput i neponovljivo upotrebjava, učvrstio je jednu novu komponentu koju pesnicu, ako hoće da to budu, moraju da prime k znanju da bi mogli svesno da neguju stvaralački odnos prema poslu kojim se bave. Davič je pritom uspeo da razotkrije jednu pesničku tajnu koja, iako poznata, javanaugh i deklarisana, ipak nije, bar u stvaralačkom postupku onih koji se poeziji nisu predali potpuno, postala činjenica na koju se obavezno računa, koja bi se doslovno mogla kazati poslovicom u s e i u s v o j e k l j u s e , a ne u inspiraciju koju donosi pegaz ili neka druga roda.

Davič je napisao esej o jednoj umetničkoj istini koju bi nazigled i drugi mogli formulisati. Međutim, ispod svega onoga što čini njegove specifičnosti i njegova obolezja, u srcu same te istine, sadržano je nešto što drugi neki pesnici ili neki drugi stvaralač drukčijeg tipa ne bi mogao da kaže. Stvaralači gradjanske epoha tražili su i traže u suštini umetničkog stvaranja nešto mitsko, unutrašnju konstrukciju vidjenja sveda, biblišku istinu o čoveku, neki od onih teških, potmulinog golgotiskih motiva koji sprva nadju u čoveku okosnicu za optošće, neku intimnost froydovske psihoanalitičke spoznajnosti, neku oportunističku lešticu na skali stvaralačkih metoda. Davič je odmah, preko, udario na reč! Ne poezija radi i sceljenja, katarze, oslobođenja, ne plaćusuzasta uzdisajka, nego reč pucanja od snage, od svišta humane, humanističke vrednosti, reč koja znači drugi život pesnika, pobedu nad životom koji se „ambiciošće a ne poseduje“. totalnu slobodu od golgotike i biblioteke, kao što je jedan drugi veliki pesnik, Rastko Petrović, pred prskanje damara u „Otkrivenjima“ i pre njih, mogao čist od onosvetne ske realnosti u čoveku da odnega ne jedno nevidjeno vizionarno mišljenje.

Mene zbog toga ne čudi što sam nedavno u razgovoru sa Davičem posle jednog njegovog kratkog boravka u inostranstvu (Austrija, Francuska) čuo ono isto što je jednom zapisao Dobrica Cosić i u nekoliko razgovora još određenje reka, da se neka nova, suštinsko-avangardna, umetnost može roditi samo ovde kod nas, u našoj zemlji. Ne samo zato što takvu umetnost prosti nameću društvene i političke prilike, što je sugerira zalet čitavog našeg istorijskog razvitka, što se mi u ovom trenutku, po mnogo čemu nalazimo ispred čovečanstva, nego i zato što su neki od naših najvećih umetnika, onih čiju vrednost ni do danas nismo shvatili, za poslednjih četrdeset godina izgradili nekoliko moćnih poluga, nekoliko zamajaca pomoći kojih može umetnička svest da se prebacu sa silaznih tračnica kap taličke epoke na uzlazne koloseke sve neminovnije prevlasti socijalizma i zajedno s njim sve već h potreba da se svesti, da se umetički vođenje sveta preporodi za nov duh koji ovladava današnjim i koji će ovladati sutrašnjim čovekom. Ono što je na svom putu

dijalektički oborio i na isti način potkrepi Miroslav Krleža, ono što je u momentima otkrovenja zaista otkrio Rastko Petrović, ono što je supstancijalno umetničko pronašao i izdvojio Marko Ristić, što je Davič zadobio novim dahom u vedrim vredinama radnog naslova beskraj, što je Šinko analitički isčepkao i što s vremenom na vreme kazuje Dobrica Cosić, snažan je zamajac da na njihovim istiskutvama jedan niz mladih stvaralačkih postigne ono što u svetu još nije postignuto: da začne, da udari temelje jednoj umetnosti, jednom novom humanizmu koji bi obeležio ne samo ovogodine stupanja u novi život, ne samo ovu Titovu epohu, nego i čitavu epohu socijalizma.

Posmatrajući svakodnevno te male, anonimne, nepoznate stvarače, učestvujuci i sam u njihovoj aktivnosti, nisam mogao a da ne primetim toliko raznorodnih, različito obojenih, nečašenih, lutajućih stvaralačkih namera, nisam mogao a da iza tog haosa kakvim se na prvi pogled čini to previ-

naste, banalne književne atmosferе i da šiknu novim vidicima brzo i spontano kao i sam naš društveni razvitak koji ih gradi i uslovljava.

Treba jedna opšta svest da zatvara tu književnu atmosferu, da teoretski osnaži istine umetnosti, koja će tek početi da se ostvaruje, treba jedna spontana marksistička svest kakva se začela u nekim našim mlađim ljudima na književnom polju da otkrije opsesije i slabosti, mitski fatum građanske umetnosti, našem čoveku danas sve više književnu laž koja se javila u određenom istorijskom periodu i koja više ne može da ga duhovno potkrepljuje za terete i ambicije vremena koje je već prešlo preko našeg praga. Treba jedna velika, smela angažovanost za obraćun sa starom estetikom

ni oni koji su u njegove osnove užidali čitavo svoje književno delo.

Zbog toga upravo i može da dodje do nesporazuma i do ogorenje boke shvatjanja. Postavite se neminovno problem kako početi stvaralački potencijal literarnih manirima, konstituciji literarnog ravnopravnog oblikovanja koji evo već traje vekovima i plodi čovekov duh velikim i neprolaznim, homerovskim i šekspировskim, istinama, kako, na koji način kojim putem humanistički uputiti umetnost da bi oni i dalje bila umetnost i da bi i dalje i poređ tendencija koje može a koje ne mora da ima, mogla da bude istinita i humanistička kao što je ustaolom uvek i bila. Jer kad se radi o preokretu, tu sumnje nema, nači će se itekoliko dobrih ljudi koji neće moći

upravo ono što je čoveka-umetnika utopistički nosili vodama humanizma i što tamo nije moglo da ga, bez sugestivnih nanosa te njegove svesti, doneće. Intenziteti kojima je on drugi nosio mogli bi da se izgrade i na drugačijim podlogama svesti i da budu isto toliko umetnički autentični a da istovremeno služe osvinčkim ležištima, vremena u kome se radaju.

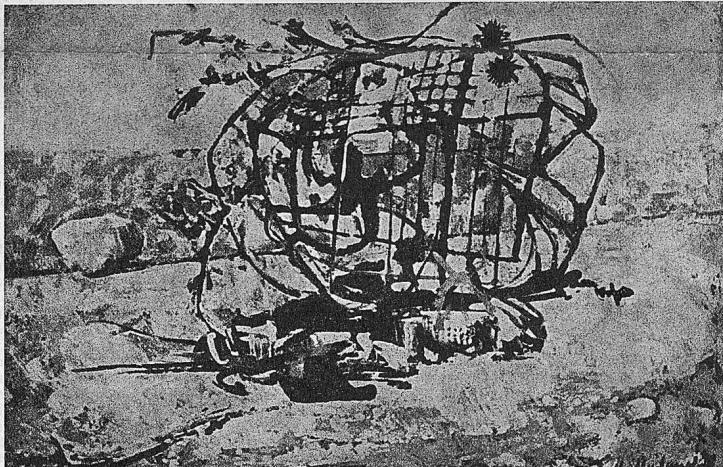
Ali da se vratim opet korenima.

Mene na čudi, na primer, Što Krleža nije mogao da primi Dostojevskog. Veliki ruski klasični na kome počva majević deo savremene zapadne literature, bio je mimo liniju na kojoj je Krleža kopao temelje za novu umetnost socijalističke epohе. Bio je rodonacionalni jedne literature koja je na Zapadu već došla u čorskak. On nije kao, recimo, Stendal b' o neko na kome se posle jednog stočea moglo plodovitno graditi. Ako ne preterujem pomalo — jedan od utemeljivača nove literature koji je možda i nesvestan oga, krčin teren za literarnu zgradu nove epohе nije mogao da primi onoga koji se ispeo do na sam vrh jedne stare književne kule. Kao avantgardni stvaralač, u vremenski najširem smislu, Krleža je poruči takvog grandiozne umetnika na vrhuncu u bliski inkarnacionog vidjenja sveta istovremeno udarao temelje novom osećanju sveta, one iste temelje koje su na svoj način i kroz svoje intencije postavljali drugi vesnici Gorki i Majakovski.

I sve do naših dana gorkjevskog majakovskijevska, krležanska bit ka vodila se u mutnom podneblju. Pod težinom psihički određenosti gradjanskog čoveka, pod opštim tokovima umetnosti njihov glas je zabačeno tinjao u neaktuelnosti bitnih gradjanskih problema i izviterpereno tumaćen kao socrealistička tvorevina postao pomalo tudi i naizgled dalek, naizgled potrone strance od onoga što je jesenjska, crnjanjskijevska lirika izražavala i odražavala. Nije se dovoljno verovalo u njihove intencije i iz objektivn'h razloga nije moglo ni da se veruje. Ali to ipak nije moglo da spreci mnoge stvarače da u odlomcima svojih dela, u uzgred nim zamaskama i intencijama ne daju prilog njihovoj humanističkoj liniji, da je i poređ svega ne priponognu i ne učvrste.

To, dakle, što je niz stvaralača životno ili uzgred izrekao i izradio, sve do dove Davičeve „Nevinost reči“ koja je kao okolokragujevačka pravoputnica imala pun pogodak, sve do samog Daviča koji je svojim tekstovima simptomatično dokazao da se velika literatura može stvarati i bez utemeljivačkog prisustva golgotiskih motiva, sve je to, čini mi se, jedno nejasno iščupavanje iz literature koja ima svoje stamene tokove i svoje stamene norme, sve je to jedno veliko utabavanje puteva za one koji će, postakenuti našom današnjom stvarnošću, imati i sub jektivne potpore da ovom prekreti, bureveščkom, bureveščkom, prelomnom vremenu iskažu sigurnije reči sutrašnjice, da na literarnom polju, sada kad su svi objektivni uslovi tu, izvrše zadatke za koje ih je istoriska neminovnost odredila.

Petar MILOSAVLJEVIĆ

milo milunović

ranje mlađih, da jednom prostom logičkom računom ne odem malo dalje, neku godinu kasnije i nego vrenja ne vidim jasno određene koncepcije umetnosti koju oni kad-tad, primorani društvenom srednem, političkom sveštu, svim prisutnim elementima umetničkog stvaranja, moraju jednom početi da stvaraju. Posmatrajući te mlađe umetnike, koje već počinje da hvata otreženje, kako u raskoracima shvatjanja, primanja literature, i povrh svega škricpu između dve grupacije pisaca, — lutajući troše snage prepušteni sami sebi da se opredeli i da svesno nastupe, ja ne mogu da se unapred ne radujem što će im, kao što to obično biva, jednog dana pući pred očima izlaz iz kruga u kome nezavoren lutaju, što će definitivno raskinuti sa inferiornosću prema zapadnoj literaturi i početi sami da traže i nalaze nove puteve i nove istine. Meni se čini da će u ovakvom današnjem uslovima oni najzađ morati da probiju zid ove zatvorene, žabokreći-

i starim motivima, a ta angažovanost, po svemu sudeći, nema nigde više uslova da se razvije nego ovde kod nas, pa ma koliko otpori bili ogorčeni i ma koliko oni ne shvatali o čemu se tu zapravo radi.

Jer nova umetnost ne može i ne sme da prečuti taloge biblijske svesti kao što je to jednim zamahom htio da učini socijalistički realizam. Ona mora da ostvari puno razrešenje od biblijskih, golgotinskih i drugih sličnih motiva, od čitave jedne intonacije umetnosti kroz vekove da bi mogla tendencijom da se uklopi u perspektive budućeg čovečanstva. Rešavanje protivurečnosti u svetskoj osnovici koje donosi novo socijalističko društvo doneće na umetničkom planu i jedno veliko razrešenje od društvene nadgradnje koju karakteriše bibliksi, golgotiski, klemački i egzistencijalistički poteći stav. Ako smo načsto s tim, onda smo načisto i s činjenicom da se u umetnosti mora naciniti jedan grandiozan preokret koji možda neće shvatiti ni primiti čak

da poveruju da će taj preokret zahvatiti ne samo literarne mafire, ne samo spoljnja obilje i obeležja, nego i čitave dosadašnje tokove umetnosti, da će kroz literarnu avanguardu otvoriti etičke, socijalne, etnološke, kulturne i druge slične probleme, da će se, zapravo, u ljudskoj svesti nesto bitno izmeniti i postaviti na druge, drugačije osnove. Ali i poređ toga što mnogi dobri ljudi neće to moći da shvate, sada pri kraju druge hiljadne hrišćanskih godina, pred poluvekovom privredno-socijalističke države, u eposi koja će suštinski izmeniti odnos medju ljudima više i korenitije nego epoha ljetnjeg drugog društvenog poretka, nemoguće je, verujem, zdravo misliti a ne videreti da se i društvena nadgradnja, pa prema tome i umetnost, ne nalazi pred korenitom promenom koja, ako ništa drugo, mora iz sebe da kao nepotrebno i usivo, prevazidjen, izbaci sve ono što je nastalo iz protivrečnosti određenosti klasnih odnosa, i što u krajnjoj liniji egzistira kao — religiozna svest. A to je